

УДК 342.9

В.В. КОСИК, Харківський національний університет внутрішніх справ

ВИДИ ДОКАЗІВ В ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Ключові слова: докази, ознаки, види, класифікація, адміністративне правопорушення, адміністративне судочинство

Загальні положення теорії судового доказу, розроблені спеціалістами у галузі загальної теорії права, цивільного чи кримінального процесів, рівною мірою, застосовуються в адміністративному судочинстві, оскільки відображають принципові аспекти, що пов'язані з діяльністю судів по встановленню фактичних даних, які мають значення для правильного розгляду справи.

Поняття доказів відноситься до числа фундаментальних категорій. Адже від правильного розуміння цього поняття залежить і напрям пошуку доказів, і вміння їх використовувати в процесі встановлення істини [0, с.118].

Значну методичну та наукову роль для розкриття: а) доказової сили, б) характеристики ступеня достовірності та в) походження доказів відіграє їх класифікація, тобто об'єднання цих доказів у певні групи на основі одного конкретного критерію (якості, властивості, форми доказу тощо) [2, с.280]. Отже, метою нашої статті є класифікація доказів в провадженні у справах про адміністративні правопорушення шляхом виокремлення певних критеріїв.

Тема доказів викликає жваву дискусію у юридичній літературі. Їй присвячували увагу такі науковці, як: Н.О. Армаш, О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, Р.С. Белкін, Є.В. Додін, М.В. Джафарова, П.С. Елькінд, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник, А.І. Миколенко, О.М. Нечитайло, В.П. Петков, О.П. Рябченко, О.В. Умнова та багато інших.

У ст.251 КУпАП зазначено, що доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [3].

Ми вже наголошували на тому, що докази мають велике значення для правильного вирішення справи, адже саме на їх основі ґрунтується повне, всебічне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи. Виходячи з думок А.Т. Комзюка, В. М. Бевзенка та Р.С. Мельника [2, с.279], можна зробити такі висновки про ознаки доказів:

1) це будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність оспорюваних обставин;

2) докази як відомості про фактичні події представляють собою відображення реальних фактів, є їх відтворенням, яке дозволяє судити про властивість цих фактів вже після того, як вони стали надбанням минулого;

3) докази можуть бути представлені у різній формі. Так, фактичні дані, що мають значення для правильного вирішення справи, можуть бути отримані (встановлені) судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, показань свідків, письмових і речових доказів, висновків експертів;

4) докази отримуються у встановленій процесуальним законом формі. Недотримання (порушення) форми отримання доказів обумовлює те, що вони при вирішенні судом справи до уваги братись не будуть;

5) докази, які використовують для прийняття об'єктивного, повного та законного рішення по адміністративній справі, мають відповідати певним вимогам, тобто докази мають бути належними та допустимими;

б) жоден доказ, який містить інформацію про предмет доказування (обставин публічно-правового спору), не має для суду наперед встановленої сили.

Саме окреслені ознаки характеризують правову природу судових доказів. Невідповідність будь-якої з них унеможлиблює існування відповідного доказу у цілому. Тобто доказ, позбавлений свого пізнавального змісту, або позбавлений процесуальної форми, залучений у процесі судового пізнання з порушенням процесуального порядку, перестає бути таким.

Докази виконують у судовому доказуванні три функції: 1) виступають як засоби організації дій з доказування, займаючи в структурі доказування проміжне місце між метою і результатом пізнавальної діяльності, тобто це функція накопичення інформації; 2) відображально-інформаційна, тобто відомості про факти (інформація) можуть бути використані в процесі для досягнення істини у справі внаслідок того, що відтворюють факти реальної дійсності, є їхнім відображенням; 3) посвідчувальна – обґрунтування висновків суду в рішенні. Отже, судові докази виступають не тільки як засоби одержання знання, але після оцінки доказів вони є аргументами обґрунтування кінцевих висновків в судовому рішенні [4, с.31].

Як вже зазначалось, для правильної організації процесу збирання доказів, їх дослідження та оцінки, слід говорити про класифікацію останніх. Це дозволяє знайти відповіді на низку практичних питань, зокрема: чи стосується доказ публічно-правового спору взагалі та якою мірою (тобто питання належності певного доказу до адміністративної справи); наскільки повно доказ підтверджує наявність чи відсутність певних обставин публічно-правового спору; джерело походження доказів, що використовуються в адміністративній справі; яким чином (у якій формі) доказ відтворений ззовні, тобто у вигляді чого він представлений; чи дотримано вимоги процесуального закону щодо форми та способу отримання доказу [5, с.209].

Найбільш поширеною серед науковців є така класифікація доказів.

1. Залежно від джерела одержання відомостей про обставини публічно-правового спору

докази можуть бути: особистісними, речовими та змішаними.

Особистісні походять від конкретної особи, наприклад, від свідків, сторін, третіх осіб тощо. Для них характерне психічне сприйняття людиною та передання в усній або письмовій формі відомостей, що мають значення для справи.

До складу особистих доказів включається не тільки пояснення осіб, які беруть участь у справі, показання свідків і висновки експертів, а й різні документи, оскільки вони виходять від відповідних осіб. Дійсно, пояснення сторін є особистим доказом і воно не перестає бути таким незалежно від того, чи буде воно одержано в усній або письмовій формі. Експерт дає висновок виходячи з своїх спеціальних пізнань, тому його висновок стосується не змішаних, а особистих доказів [6, с.59].

Речовими є докази, що пов'язані з об'єктами матеріального світу, речами (письмові та речові докази).

У понятті речового доказу можна виділити принаймні чотири ознаки: 1) ці докази мають речовий характер, належать до матеріальних об'єктів; 2) наявність прямого чи непрямого зв'язку речових доказів із досліджуваними обставинами справи; 3) здатність предмета (речового доказу) сприяти встановленню наявності чи відсутності фактів справи; 4) залучення речового доказу до справи в якості предмета ухвалою суду [2, с.281].

Змішаними є докази, які поєднують у собі ознаки і різні види доказів. Так, до змішаних можна віднести, наприклад, висновок експерта, повідомлення, надіслане за допомогою засобів стільникового зв'язку тощо.

2. Залежно від зв'язку доказів із обставинами, що підлягають доказуванню, докази можуть бути прямі та непрямі, тобто опосередковані. Сутність цієї класифікації полягає у тому, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях, однак це не означає, що суд не повинен приймати непрямих доказів.

Прямі – це докази, які однозначно вказують на наявність чи відсутність певних фактичних обставин публічно-правового спору,

які мають значення для правильного вирішення справи по суті. На підставі прямого доказу можна зробити тільки один висновок: про наявність або відсутність факту, що доказується, оскільки зв'язок між доказом і фактом однозначний.

Непрямі, або їх ще називають – опосередковані, побічні докази дозволяють зробити припущення про наявність чи відсутність обставин, які необхідно встановити та довести у судовому засіданні. Непрямий доказ має багатозначний зв'язок з фактом, що доказується, що дозволяє суду зробити не один, а кілька ймовірних висновків про факт. На підставі одного непрямого доказу неможливо одержати достовірний висновок про факт. Користуватись непрямими (опосередкованими) доказами складніше. Потрібно, щоб вони були тісно взаємопов'язані, створювали систему доказів, в якій кожний непрямий доказ був би кільцем нерозривного ланцюга [7, с.40].

Однак, на думку А.Т. Комзюка, В.М. Бевзенка, Р.С. Мельника, ні в якому разі не можна зверхньо ставитись до побічного характеру непрямих доказів, применшувати їхню доказову силу, оскільки і прямі, і непрямі докази, якщо вони достовірні, дозволяють встановити істину у справі. Обидва вказані види доказів у разі їх правильного застосування можуть слугувати надійним засобом досягнення мети адміністративного судочинства [2, с.282].

3. Залежно від способу утворення (процесу формування) докази можуть бути первинні та похідні. Значення такої класифікації полягає в тому, що вона розкриває процес формування доказів, цим самим сприяє правильному їх дослідженню і оцінці в процесі судового розгляду справи про адміністративне правопорушення.

Так, первинними називають докази-першоджерела. Первинні формуються під безпосереднім впливом фактів, які підлягають встановленню, надходять від безпосереднього носія інформації. В даному випадку фактична обставина впливає на джерело доказу (свідомість людини, предмет) і певним чином проявляється у ньому.

Похідними називають докази, які відтворюють зміст інших доказів. На джерело доказу впливає не сам факт, що становить інтерес для суду, а його відображення, інформація про нього, що несе інше джерело.

Прикладом первинного доказу можуть бути показання свідка-очевидця, оригінал документа тощо. Прикладом похідного – копія документа; показання свідка, який повідомляє відомості про факт зі слів іншої особи – очевидця події [4, с.48].

Між похідним доказом і фактом, що свідчить про нього, завжди є одна або кілька проміжних ланок (доказів), що може привести до спотворення переданої інформації. У зв'язку з цим похідні докази, як правило, менш достовірні, ніж первинні. У судовій практиці вони, зазвичай, використовуються для виявлення первинних доказів [4, с.49]. Також, похідні докази можуть бути корисними, цінними засобами процесуального пізнання, зокрема при перевірці повноти і правильності джерела (наприклад, показань свідка-очевидця, оригіналу документа тощо).

Це найбільш розповсюджена у науковій літературі класифікація доказів. Однак, аналізуючи думки науковців, можна виокремити додаткові критерії класифікації.

4. Залежно від мети доказування докази можуть бути основні та протилежні (контрдокази) [7, с.210].

Основні докази – це докази, що підтверджують наявність чи відсутність певної обставини. Протилежні докази – це докази, що спростовують основний доказ. Наявність основного та протилежного доказів щодо певної обставини дає можливість зробити висновок, що принаймні один з них неправдивий, а тому вони потребують перевірки іншими доказами. За відсутності такої можливості та в разі однакової переконливості основного і протилежного доказу суд може визнати недоведеною наявність чи відсутність обставин, що підтверджуються основним доказом.

5. Залежно від обставин, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність – на обвинувальні та виправдувальні.

Обвинувальні докази вказують на те, що правопорушення було вчинено саме даною особою з певною метою, є наявність вини та обставин, що обтяжують відповідальність. Виправдувальні докази вказують на те, що немає складу правопорушення, відсутні його юридичні елементи, відсутня сама подія правопорушення, що дана особа до вчинення правопорушення непричетна або особа вчинила правопорушення з необережності, випадково, чи ця особа є неповнолітньою, визнала свою провину тощо [8, с.156].

В основі поділу доказів на обвинувальні та виправдувальні лежить об'єктивна ознака – відношення цих доказів до предмета доказування. Для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи треба виявляти як обвинувальні, так і виправдовуючі докази. Під час провадження можливі випадки, коли докази, які виступають, на перший погляд, як виправдовуючі, набувають далі оцінки обвинувальних і навпаки [9, с.205].

6. Залежно від характеру отриманої інформації докази можуть бути перепрацьованими (концентрованими) та звичайними [9, с.205].

7. Залежно від методів виявлення докази можуть бути безпосередніми та опосередкованими [5, с.210].

У законодавстві деяких країн є норма, яка обмежує подання доказів певними строками. Наприклад, у Нідерландах докази можуть подаватись не пізніше, ніж за десять днів до слухання. На перший погляд видається, що ця норма не цілком відповідає інтересам приватної особи, адже обмежує її можливість щодо подання доказів. Насправді завчасне подання доказів учасниками допомагає їм належним чином підготуватись до слухання та полегшує своєчасне і справедливе вирішення справи. Щоправда, в Нідерландах це правило не є таким суворим для приватних осіб, і часто докази приймаються на самому слуханні [10, с.127].

Тож, на нашу думку, в залежності від строку подання доказів, їх можна поділити на завчасно подані докази (до судового засідання), та такі, які подані під час судового засідання.

Таким чином, виокремлюючи такі критерії, як: джерело одержання відомостей про обставини публічно-правового спору; зв'язок доказів із обставинами, що підлягають доказуванню; спосіб утворення (процес формування); мета доказування; обставини, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність; характер отриманої інформації; методи виявлення; строк подання доказів, – можна провести класифікацію доказів в провадженні у справах про адміністративні правопорушення. Це має велике значення для правильного вирішення спору, адже допомагає повно, всебічно і об'єктивно з'ясувати обставини кожної справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія / С. М. Стахівський. – К. : НАВСУ, 2005. – 271 с.
2. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. – К. : Прецедент, 2007. – 531 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / [Р. А. Калюжний, М. І. Іншин, І. М. Шопіна та ін.] – Вид. 4, із змін. та доповн. станом на 10 листопада 2010 р. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 712 с.
4. Васильєв С. В. Цивільний процес : навчальний посібник / С. В. Васильєв. – Х. : Одиссей, 2008. – 480 с.
5. Кодекс адміністративного судочинства України : науково-практичний коментар / [Ківалов С. В., Харитонов Є. О., Харитонova О. І. та ін.] ; за ред. С. В. Ківалова, О. М. Пасенюка, О. І. Харитонovої – К. : Правова єдність, 2009. – 656 с.
6. Штефан М. Й. Цивільний процес : підручник / М. Й. Штефан. – [Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 648 с.
7. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник /

Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 632 с.

8. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

9. Умнова О. В. Класифікація доказів в адміністративному судочинстві України /

О. В. Умнова // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – Вип. 3 (46). – С. 201–206.

10. Умнова О. Світовий досвід визначення концепції інституту доказів і доказування в адміністративному судочинстві / О. В. Умнова // Вісник Академії управління МВС. – 2009. – № 3. – С. 124–131.

Косик В. В. Види доказів в провадженні у справах про адміністративні правопорушення / В. В. Косик // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 308–312 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12kvvrap.pdf>

Аналізуються ознаки, що характеризують правову природу судових доказів. Досліджені основні наукові джерела, що стосуються класифікації доказів, визначає конкретні критерії класифікації доказів та, як наслідок, здійснює поділ доказів у провадженні у справах про адміністративні правопорушення на види.

Косык В.В. Виды доказательств в производстве по делам об административных правонарушениях

Анализируются признаки, которые характеризуют правовую природу судебных доказательств. Исследованы основные научные источники, которые имеют отношение к классификации доказательств, определяет конкретные критерии классификации доказательств и, как следствие, осуществляет распределение доказательств в производстве по делам об административных правонарушениях на виды.

Kosyk V.V. Types of Evidences in Cases on Administrative Offences Proceeding

The features that characterize the legal nature of forensic evidences are analyzed in the article. The author investigates the main scientific resources concerning classification of evidences, defines criteria of classification and as a result, divides evidences into types in cases on administrative offences proceeding.